

OD AUTORA	15
 ROZDZIAŁ 1. NA CZYM POLEGA SPECYFIKA NAUKI O OSOBOWOŚCI? WPROWADZENIE	
1.1. Czym jest psychologia osobowości?	19
1.2. Czym jest osobowość?	21
1.3. Główne kontrowersje wokół osobowości	24
1.4. Jak poznajemy osobowość?	26
1.5. Jak budowane są teorie osobowości?	27
Blok rozszerzający 1. Czy psychologia osobowości potrzebuje założeń filozoficznych?	29
1.6. Kryteria oceny nauki o osobowości jako teorii naukowej	30
1.7. Na jakich metaforach można oprzeć naukę o osobowości?	32
Blok rozszerzający 2. Co to znaczy zrozumieć osobę, czyli poznać osobowość?	34
1.8. Podsumowanie	35
Podstawowe pojęcia	36
Literatura zalecana	36

CZĘŚĆ I. MOTYWACJA ŚWIADOMA CZY NIEŚWIADOMA

 ROZDZIAŁ 2. CO STERUJE OSOBOWOŚCIĄ? NIEŚWIADOMOŚĆ INDYWIDUALNA I ZBIOROWA	
2.1. Popędy i nieświadomość indywidualna: psychoanaliza Zygmunta Freuda ..	39
2.1.1. Kanony psychoanalizy	39
Blok rozszerzający 3. Wpływ kontekstu socjokulturowego na psychoanalizę	40
2.1.2. Struktura osobowości	43
2.1.3. Rozwój psychoseksualny	45
2.1.4. W kierunku podsumowania: znaczenie psychoanalizy	49
2.2. Archetypy i nieświadomość zbiorowa – psychologia analityczna Carla G. Junga	51
2.2.1. Nieświadomość zbiorowa	51
2.2.2. Energia psychiczna i zasada równoważenia	53

Blok rozszerzający 4. Dlaczego ludzie widzą UFO?	54
2.2.3. Struktura osobowości: postawy i funkcje	54
2.2.4. Zmiany i rozwój osobowości: indywiduacja	55
Blok rozszerzający 5. Kryzys połowy życia według Daniela J. Levinsona ..	57
2.2.5. Podsumowanie	57
Podstawowe pojęcia	58
Literatura zalecana	59

ROZDZIAŁ 3. CO WARUNKUJE ODNIESIENIE DO ŚWIATA?

ODZWIERCIEDLONE RELACJE I STRUKTURA JA	60
3.1. Kontakty z ludźmi pochodną wczesnych relacji: teorie relacji z obiektem ..	60
3.1.1. Geneza i założenia	60
Blok rozszerzający 6. Depresja – skutek wydarzeń czy zerwanych więzi? ..	61
3.1.2. Koncepcja Melanie Klein	62
3.1.3. Koncepcja separacji-indywiduacji Margaret Mahler	64
Blok rozszerzający 7. Dlaczego dzieciom – ofiarom katastrof – daje się przytulanki?	66
3.2. Tworzenie się i funkcje struktury Ja: psychodynamiczna teoria self	66
3.2.1. Teoria narcyzmu Heinza Kohuta	66
3.2.2. Teoria Otto Kernberga	71
3.3. Empiryczne weryfikacje	72
3.4. Podsumowanie	74
Podstawowe pojęcia	75
Literatura zalecana	76

ROZDZIAŁ 4. CO WPŁYWA NA AKTYWNOŚĆ CZŁOWIEKA?

ŁĘK I AUTONOMIA EGO	77
4.1. Obrona przed lękiem: neopsychoanaliza	77
4.1.1. Czy każda osobowość jest neurotyczna – teoria Karen Horney	77
4.1.1.1. Koncepcja lęku podstawowego	78
4.1.1.2. Postawy wobec świata	79
4.1.1.3. Kiedy potrzeby są neurotyczne?	80
4.1.2. Czy osobowość istnieje – interpersonalna teoria psychiatrii Harry'ego Sullivana	81
4.1.3. Jak kultura kształtuje osobowość – psychoanaliza kulturowa Ericha Fromma	84
4.1.3.1. Wpływy socjokulturowe	84
4.1.3.2. W poszukiwaniu bezpieczeństwa: ucieczka od wolności	85
4.1.3.3. Potrzeby ludzi	86
Blok rozszerzający 8. Typy ludzi	88
4.1.4. Podsumowanie: determinizm interpersonalny czy socjokulturowy ..	88
4.2. W kierunku autonomii jednostki: teorie ego	89
4.2.1. Geneza i założenia	89
4.2.2. Autonomiczne ego według Heinza Hartmanna	90
4.2.3. Energia ego według Roberta White'a	93
4.2.4. Rozwój ego według Jane Loevinger	93

Blok rozszerzający 9. Stadia rozwoju ego według Jane Loevinger	95
4.2.5. Rozwój ego na przestrzeni życia według Erika Eriksona	96
Blok rozszerzający 10. Z badań nad tożsamością	97
4.3. Podsumowanie	98
Podstawowe pojęcia	99
Literatura zalecana	99

ROZDZIAŁ 5. W KIERUNKU ŚWIADOMEJ MOTYWACJI:

POTRZEBY I CELE	101
5.1. Personologia Henry'ego A. Murraya	101
5.1.1. Personologia – interdyscyplinarne studium osobowości	101
5.1.2. Koncepcja potrzeb	103
Blok rozszerzający 11. Potrzeby według Murraya i ich operacjonalizacje ..	104
5.1.3. Presja – przystosowanie – temat	105
5.1.4. Z badań inspirowanych koncepcją Murraya	106
5.1.5. W kierunku podsumowania: znaczenie koncepcji Murraya	107
5.2. Świadome cele – psychologia indywidualna Alfreda Adlera	108
5.2.1. Geneza i założenia	108
5.2.2. Kompensacja poczucia niższości: dążenie do mocy	109
Blok rozszerzający 12. Co wynosimy z dzieciństwa i trwa to przez całe życie?	110
5.2.3. Zainteresowania społeczne	111
5.2.4. Cele i styl życia	111
5.2.5. Inspiracje badawcze	113
5.3. Podsumowanie	113
Podstawowe pojęcia	114
Literatura zalecana	114

CZĘŚĆ II. CO DECYDUJE O ZACHOWANIU: OSOBA CZY SYTUACJA

ROZDZIAŁ 6. STRUKTURA OSOBOWOŚCI:

CECHY INDYWIDUALNE CZY WSPÓLNE?	115
6.1. Unikalność jednostki – teoria Gordona W. Allporta	115
6.1.1. Koncepcja nauki o osobowości	115
6.1.2. Czym jest osobowość?	117
6.1.3. Cechy: indywidualne i wspólne	117
6.1.4. Intencje i świadome Ja	119
6.1.5. Motywacja	120
Blok rozszerzający 13. Autonomia funkcjonalna: jak usamodzielniają się motywy?	122
6.1.6. Jak funkcjonuje osoba dojrzała?	123
Blok rozszerzający 14. Typy ludzi – czy jesteśmy tak różni, że nie możemy się porozumieć?	124
6.1.7. Podsumowanie	125

Blok rozszerzający 15. 10 cech różniących psychologię Gordona W. Allporta od teorii psychodynamicznych	125
6.2. W kierunku koncepcji cech wspólnych	126
6.2.1. Niektóre problemy teorii cech	126
6.2.2. Czym są cechy i jak można je mierzyć	127
6.2.3. Ogólny model osobowości	129
Blok rozszerzający 16. Jak bronić się przed nierzetelnością badanych? ...	131
6.3. O podobieństwie ludzi – teoria cech Raymonda B. Cattella	132
6.3.1. Czy analiza czynnikowa ujawnia strukturę osobowości?	133
Blok rozszerzający 17. Nazwy i sens psychologiczny czynników według V wydania testu <i>Cattell 16 PF</i>	137
6.3.2. Przewidywanie zachowania	138
Blok rozszerzający 18. Cechy charakterystyczne dla różnych grup zawodowych według wyników testu <i>Cattell 16 PF</i> – badania amerykańskie	139
6.3.3. Niektóre implikacje	140
6.4. Podsumowanie	142
Podstawowe pojęcia	142
Literatura zalecana	142

ROZDZIAŁ 7. ILE JEST WYMIARÓW OSOBOWOŚCI:

TRZY CZY PIĘĆ?	144
7.1. Cechy jako uwarunkowane biologicznie: teoria Hansa J. Eysencka	144
7.1.1. Specyfika podejścia Eysencka	144
7.1.2. Struktura osobowości	146
7.1.3. Typy osobowości a zdrowie	150
Blok rozszerzający 19. Polskie adaptacje kwestionariuszy Hansa J. Eysencka	152
7.1.4. Implikacje praktyczne i podsumowanie	153
7.2. Teoria Wielkiej Piątki	153
7.2.1. Z historii Pięcioczynnikowego Modelu Osobowości	153
7.2.2. Hipoteza leksykalna	154
7.2.3. Struktura Wielkiej Piątki	155
Blok rozszerzający 20. Prosty i użyteczny opis wymiarów Wielkiej Piątki ..	156
7.2.4. Badania weryfikacyjne	157
7.2.5. Z badań na gruncie teorii Wielkiej Piątki	158
Blok rozszerzający 21. Jak reagujemy na informacje zwrotne o posiadanych cechach?	161
7.2.6. Podsumowanie	162
Blok rozszerzający 22. Po pięć argumentów za i przeciw teorii Wielkiej Piątki	163
7.3. Gigantyczna Trójka czy Wielka Piątka? Kryteria podstawowych wymiarów osobowości	164
Podstawowe pojęcia	166
Literatura zalecana	166

ROZDZIAŁ 8. JAK KSZTAŁTUJE SIĘ OSOBOWOŚĆ?	
OD UCZENIA SIĘ DO POZNANIA	167
8.1. Behawioryzm jako źródło inspiracji	167
8.2. Społeczne teorie uczenia się	170
8.2.1. Teoria konfliktu Neala Millera i Johna Dollarda	170
8.2.2. Teoria oczekiwania i wartości Juliana Rottera	174
Blok rozszerzający 23. RISB – metoda projekcyjna czy poznawcza?	174
8.2.3. Społeczna teoria uczenia się Waltera Mischela	181
8.2.3.1. Krytyka teorii cech i propozycja zmiennych poznawczych ...	181
8.2.3.2. Kognitywno-afektywny system osobowości	185
8.2.4. Podsumowanie	186
8.3. W kierunku poznawczej nauki o osobowości	187
8.3.1. Jak konstruujemy świat – teoria George’a Kelly’ego	187
Blok rozszerzający 24. Czym są osobiste konstrukty poznawcze?	189
Blok rozszerzający 25. Tezy George’a Kelly’ego dotyczące	
konstruktów osobistych	192
8.3.2. W kierunku podejścia systemowego – teoria pola Kurta Lewina ...	194
8.3.3. Osobowość jako system informacji	198
8.3.3.1. Elementy regulacyjnej teorii osobowości	
Janusza Reykowskiego	201
Blok rozszerzający 26. Kiedy ideologia staje się groźna?	203
8.3.3.2. Elementy teorii informacyjnej Wiesława Łukaszewskiego ..	204
Blok rozszerzający 27. Czym jest transgresja?	206
8.3.4. Podsumowanie	206
Podstawowe pojęcia	207
Literatura zalecana	208

ROZDZIAŁ 9. CO DECYDUJE O REGULACJI ZACHOWANIA:	
PRZEKONANIE O WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI	
CZY ZŁOŻONY SYSTEM JA?	210
9.1. Społeczno-poznawcza teoria Alberta Bandury	210
9.1.1. Geneza i założenia	210
9.1.2. Modelowanie	211
9.1.3. Przekonanie o własnej skuteczności i ewaluacja zachowań	212
9.1.4. Kompetencje i cele	216
9.1.5. Poznawcza samokontrola	218
Blok rozszerzający 28. Jak ludzie tłumaczą sobie podłe postępowanie? ...	220
9.1.6. Procesy poznawcze i motywacja	223
9.1.7. Interpretacja zjawisk patologicznych	225
9.1.8. Rdzenne właściwości aktywności człowieka	226
9.1.9. Implikacje teorii społeczno-poznawczej	228
9.1.10. Podsumowanie	229
9.2. Poznawcza teoria Ja	231
9.2.1. Kiedy i dlaczego wprowadzono kategorię Ja w psychologii?	231
9.2.2. Kiedy i u kogo tworzy się system Ja?	233
9.2.3. System Ja – aspekty strukturalne i dynamiczne	236

Blok rozszerzający 29. Jaka jest struktura Ja?	237
Blok rozszerzający 30. Jaką rolę pełni system Ja w zachowaniach celowych?	238
9.2.4. Złożoność systemu Ja – czy William James przewidział zjawiska wyjaśniane przez psychologię XX wieku?	240
9.2.4.1. Jaką rolę odgrywa w systemie Ja wyobrażenia?	242
Koncepcja ja możliwych Hazel R. Markus	243
Blok rozszerzający 31. Do czego służy nam ja możliwe?	243
9.2.4.2. Czemu służą rozbieżności w systemie Ja?	244
Teoria ukierunkowań Ja E. Tory'ego Higginsa	246
9.2.4.3. Struktura Ja a procesy dążenia i unikania – propozycja Charlesa S. Carvera i Michaela F. Scheiera	249
9.2.5. Procesy motywacyjne organizujące koncepcję siebie	251
9.2.6. Konflikt kognitywno-afektywny: szukamy dobra czy prawdy?	253
9.2.7. Poczucie własnej wartości i klarowność koncepcji siebie	257
Blok rozszerzający 32. Jak wyjaśnić zjawisko autodestrukcji na kanwie poznawczej teorii Ja?	258
9.2.8. Czy system Ja ma pewne rysy kulturowe?	260
9.2.9. Integrująca rola Ja intencjonalnego: propozycja Kazimierza Obuchowskiego	261
9.3. Podsumowanie	263
Podstawowe pojęcia	264
Literatura zalecana	

ROZDZIAŁ 10. PODSUMOWANIE KONTROWERSJI

„OSOBA-SYTUACJA”	265
10.1. Próby przezwyciężenia kontrowersji „osoba-sytuacja”	266
Blok rozszerzający 33. Jak aktywność poznawcza wpływa na radzenie sobie ze stresem?	269
10.2. Implikacje dla psychologii osobowości	271
Blok rozszerzający 34. Co decyduje o spójności zachowania: cechy czy system Ja?	272
Blok rozszerzający 35. Co decyduje o wyuczonej bezradności: bodźce, cechy czy aktywność poznawcza?	273
Podstawowe pojęcia	273
Literatura zalecana	273

CZĘŚĆ III. JAKI PROGRAM REALIZUJE CZŁOWIEK W CZASIE: BIOLOGICZNY CZY INTENCJONALNY?

ROZDZIAŁ 11. PROGRAM GATUNKOWY CZY INDYWIDUALNY?

SOCJOBIOLOGIA I PSYCHOLOGIA HUMANISTYCZNA	275
11.1. Jak program biologiczny determinuje osobowość – socjobiologia	277
11.1.1. Jak kwestia przetrwania i reprodukcji rzutuje na osobowość?	280
Blok rozszerzający 37. Badania na gruncie teorii Dawida Bussa: jak jesteśmy zazdrośni?	

11.1.2. Czy kontrastowo różne wzorce zachowań mogą mieć znaczenie adaptacyjne?	281
11.1.3. W kierunku uogólnień na temat natury człowieka	283
Blok rozszerzający 37. Jak socjobiologia wyjaśnia genezę samoświadomości?	284
11.1.4. Światopogląd i poczucie własnej wartości – teoria opanowania trwogi	286
11.1.5. Socjobiologia jako kierunek opisu i wyjaśniania zachowań	289
11.2. Jak człowiek realizuje program indywidualny – psychologia humanistyczna	291
11.2.1. Geneza i ogólne założenia	291
11.2.2. Teoria samoaktualizacji Abrahama Masłowa	293
11.2.2.1. Podstawowe tezy i podstawowe potrzeby	293
11.2.2.2. Samoaktualizacja	295
Blok rozszerzający 38. Wartości istnienia i skutki ich deprywacji: metapatologie	298
11.2.2.3. W kierunku empirycznych weryfikacji	299
Blok rozszerzający 39. Czy znasz doświadczenia szczytowe? Czy jesteś wyjątkiem?	300
11.2.3. Fenomenologiczna teoria Carla Rogersa	301
11.2.3.1. Pole fenomenologiczne i pole świadomości	301
11.2.3.2. Koncepcja siebie i przystosowanie osobiste	303
Blok rozszerzający 40. Jak badać koncepcję siebie?	305
11.2.3.3. Aktualizacja siebie – proces i jego warunki	306
11.2.3.4. Terapia skoncentrowana na kliencie i inne implikacje ..	308
11.2.4. Podsumowanie	310
11.3. Programy wspólne i indywidualne – podsumowanie	312
Podstawowe pojęcia	313
Literatura zalecana	314

ROZDZIAŁ 12. CO DECYDUJE O UKIERUNKOWANIU DĄŻEŃ:

SENS ŻYCIA CZY TREŚĆ OPOWIEŚCI?	315
12.1. Psychologia egzystencjalna	315
12.1.1. Źródła i geneza	315
12.1.2. Co decyduje o zachowaniu?	317
12.1.3. Czy wolność i odpowiedzialność mają ograniczenia?	319
12.1.4. Człowiek-w-świecie	321
Blok rozszerzający 41. Co to jest lęk egzystencjalny?	323
12.1.5. Człowiek wobec wartości	324
Blok rozszerzający 42. Struktura sensu życia według Gary'ego T. Rejera	326
12.1.6. Implikacje i badania	328
Blok rozszerzający 43. Nerwica noogenna – kategoria diagnostyczna czy opis problemu?	330
12.2. Psychologia narracyjna: co znaczą historie tworzone przez ludzi?	333
12.2.1. Narracyjna jakość życia	333
12.2.2. Specyfika myślenia narracyjnego	336

Blok rozszerzający 44. Jakie motywy kształtują autonarracje?	337
12.2.3. W niewoli skryptu? – teoria Silvana Tomkinsa	338
Blok rozszerzający 45. Jak powstaje skrypt jądrowy?	342
12.2.4. Czy człowiek żyje według historii, którą tworzy? – teoria tożsamości Dana McAdamsa	344
Blok rozszerzający 46. Jakie komponenty kreatywności zmieniają się po „połowie życia”?	350
12.2.5. Wartościowanie i dialog – teoria Huberta Hermansa	351
12.2.5.1. Teoria wartościowania	352
Blok rozszerzający 47. Sześć typów wartościowań według Huberta Hermansa	354
12.2.5.2. Koncepcja dialogowego Ja	357
12.2.6. Czy rozwiązania w psychologii narracyjnej są podobne czy różne?	360
12.3. W kierunku podsumowania: sens czy historia?	363
Blok rozszerzający 48. W czym tkwi siła myślenia narracyjnego?	366
Podstawowe pojęcia	367
Literatura zalecana	368

ROZDZIAŁ 13. PERSPEKTYWA INTEGRACJI NAUKI

O OSOBOWOŚCI	370
13.1. Kilka uwag o biologicznych podstawach osobowości	370
13.1.1. Czego uczy nas genetyka zachowania?	370
13.1.2. Czego uczą nas dane z pogranicza psychologii i neurobiologii? ..	372
13.1.3. Procesy podświadome i świadome	375
13.2. Rozmaitość założeń, wielość ujęć, bogactwo interpretacji – siła czy słabość nauki o osobowości?	376
Blok rozszerzający 49. Jak interpretować problemy woli na gruncie różnych teorii?	379
13.3. Jak uprawiać naukę o osobowości – zakres poznania czy metodologiczna precyzja?	380
13.4. W kierunku założeń metasystemowych w psychologii osobowości	382
13.5. Integracja nauki o osobowości?	384
13.5.1. Model integracji według pięcioczynnikowej teorii osobowości Roberta R. McCrae'a i Paula T. Costy	386
13.5.2. Propozycja Dana McAdamsa	390
13.5.3. Porównanie modeli integrowania nauki o osobowości – implikacje	392
Blok rozszerzający 50. Metateoria czy integracja wiedzy – dążyć do ideału czy zbliżać się do możliwości?	394
13.6. Podsumowanie	396
Podstawowe pojęcia	397
Literatura zalecana	398

BIBLIOGRAFIA	399
--------------------	-----

INDEKS NAZWISK	433
----------------------	-----

Spis rysunków

Rysunek 1.1.	Sprzężenie zwrotne między teorią a wynikami badań prowadzonych na jej gruncie	28
Rysunek 2.1.	Topograficzny model osobowości według Freuda	43
Rysunek 6.1.	Hierarchiczna struktura osobowości na przykładzie wymiaru Ugodowość z modelu Wielkiej Piątki według McCrae'a i Costy	129
Rysunek 6.2.	Podziały cech według R.B. Cattella	134
Rysunek 7.1.	Struktura czynników osobowości według Eysencka	149
Rysunek 7.2.	Osobowościowe predyspozycje do chorób fizycznych	152
Rysunek 7.3.	Propozycja Eysencka zredukowania Wielkiej Piątki do trzech wymiarów	165
Rysunek 8.1.	Warunkowanie klasyczne i instrumentalne	168
Rysunek 8.2.	Podwójny konflikt między dążeniem a unikaniem	172
Rysunek 8.3.	Konitywno-afektywny system osobowości	185
Rysunek 8.4.	Schemat osobowości według Kurta Lewina	195
Rysunek 9.1.	Oczekiwanie skuteczności a oczekiwanie sukcesu	214
Rysunek 9.2.	Schematyczna prezentacja koncepcji motywacji poznawczej opierającej się na rozpoznawanych celach, oczekiwaniach rezultatu i atrybucji przyczyn	218
Rysunek 9.3.	Mechanizmy selektywnego aktywizowania i wycofywania kontroli moralnej w warunkach szkodliwego działania w różnych punktach procesu (w ramach) autoregulacji	222
Rysunek 9.4.	Rozbieżności w systemie Ja a stany emocjonalne według E.T. Higginsa	246
Rysunek 9.5.	Rozbieżności w systemie Ja a procesy dążenia i unikania według C.S. Carvera i M.F. Scheiera	247
Rysunek 9.6.	Relacja między dążeniem a unikaniem według C.S. Carvera i M.F. Scheiera	248
Rysunek 9.7.	Dwa systemy autoregulacji według C.S. Carvera	248
Rysunek 9.8.	Regulacyjne funkcje rozbieżności w systemie Ja: ja możliwe i ja powinnościowe	249
Rysunek 11.1.	Przykłady spójności i niespójności wewnętrznej	304
Rysunek 12.1.	Typy doświadczeń według Huberta Hermansa i Els Hermans-Jansen	355
Rysunek 12.2.	Schemat wielogłosowego Ja według Huberta Hermansa	358
Rysunek 12.3.	Model D. McAdamsa	361
Rysunek 12.4.	Model S. Tomkinsa	361
Rysunek 12.5.	Model H. Hermansa	362
Rysunek 13.1.	Organizacja osobowości według teorii pięcioczynnikowej Roberta McCrae'a i Paula Costy	386